

Pedagogik och politik: En introduktion

Maria Jansson & Maria Wendt

Vi är nog många som då och då funderar på olika undervisningsrelaterade frågor. Ska kurslitteraturen ändras? Hur fungerade den där nya boken på litteraturlistan? Hur ska jag få seminariegruppen att prata mer? Vad ska jag säga för att få studenten att förstå vad jag menar när jag handleder? I institutionernas korridorer diskuterar vi hur vi ska hinna med undervisning av hög kvalitet samtidigt som vi ska publicera och meritera oss forskningsmässigt. Ibland ger vi kanske uttryck för den frustration det innebär att väga olika arbetsuppgifter mot varandra: universitetet vore en fantastisk plats, om det inte vore för studenterna, som det kan heta. Förutsättningarna för en livaktig pedagogisk diskussion och ett långsiktigt pedagogiskt arbete i akademien har kanske aldrig varit de bästa, givet den låga status som undervisning länge har haft i relation till forskning. Men frågan är om inte utvecklingen under de senaste decennierna snarast har försämrat villkoren för det högskolepedagogiska arbetet.

I den här introduktionen vill vi diskutera några av de utmaningar som undervisande lärare på universitet och högskolor har att hantera. För det första handlar det om hur nya sätt att styra utbildningen på en mer övergripande nivå skapar ramar och normer för verksamheten. Såväl föreställningar om kunskap och lärande som vår konkreta dagliga verksamhet påverkas av detta. För det andra handlar det om hur statuskillnaden mellan forskning och utbildning har accentuerats – vilket i sin tur inverkar på hur vi förhåller oss till vårt uppdrag som lärare. Uppsatserna som publiceras i detta nummer berör på olika sätt implikationerna av dessa mer generella samhälleliga förändringar, men diskuterar också de mer specifika utmaningar som undervisning i ämnet statsvetenskap medför. Det är, menar vi, särskilt viktigt att försöka föra en kvalificerad diskussion om pedagogisk utveckling inom disciplinen i en tid när dessa frågor tenderar att försvinna i all retorik kring mätbarhet, ranking och internationalisering.

Maria Jansson och Maria Wendt är verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.

E-post: maria.jansson@statsvet.su.se, maria.wendt@statsvet.su.se

Styrningen av högre utbildning: kunder och kunskapssyn

Mål- och resultatstyrningen av högre utbildning blir allt mer påtaglig. Påbud om att tydliggöra länkar mellan lärandemål, kursplaner och examensordning blir starkare och kombineras med utvärderingar som fokuserar på studenternas resultat. När lärandet formuleras som mål som omsätts i betygskriterier skapas en föreställning om att det "bara" är för studenterna att följa kriterierna för att klara kursen. Själva lärandeprocessen hamnar i bakgrunden. Det är också lätt hänt att det uppfattas som lärarens uppgift att tala om för studenterna vad som "saknas" för att de ska få ett högre betyg. Draget till sin spets innebär det ett synsätt där lärandet blir instrumentellt och kunskapen en produkt. De senaste utvärderingarna av våra utbildningar, där studenternas resultat på kandidat- och masteruppsatser står i fokus, underblåser också föreställningar om kunskap som en produkt som läraren genom utbildningen levererar till studenten och som studenten därefter "har". På dessa premisser vilar idén att det går att mäta utbildningens kvalitet genom att studera output – studenternas examensarbeten.

Utvärderingarnas resultat förenklas till nyckeltal som publiceras. Vi ser också allt fler kvalitetsindikatorer för utbildningen – något som rimmar väl med internationella företeelser som rankning av lärosäten. Rankningar och redovisningar av universitets och högskolors kvalitet syftar till att studenter ska göra informerade val, som kunder på en utbildningsmarknad. Att detta kundtänkande också spiller över till synen på utbildningen blir tydligt i Cecilia Arensmeiers och Ann-Sofie Lennqvist Lindéns artikel i detta nummer. De beskriver hur studenterna kräver att lärarna ska vara ständigt tillgängliga för allehanda krav och tjänster. Lärarna förväntas leverera målsättningar som lätt går att översätta till vilka frågor som kommer på provet. När provet väl examineras, ifrågasätts lärarnas bedömningar.

Styrningens effekter på vår verksamhet

Men vad får då styrningen för effekt på vår verksamhet: på utformning och planering av utbildning och kurser och på undervisning? I ett panelsamtal på Statsvetenskapliga förbundets årsmöte 2013 diskuterades de utvärderingar som gjordes av Högskoleverket 2012. Göran Sundströms (Stockholms universitet) inledningsanförande, som bland annat handlade om hur dessa utvärderingar kan leda till perverterade effekter, kunde läsas i Statsvetenskaplig tidskrift 4/2013. I panelsamtalet försvarades också utvärderingarna med att vår verksamhet och dess resultat måste granskas på något sätt, eftersom de finansieras av offentliga medel. Göran Sundström menade dock att vi inte får acceptera en motsättning som står mellan resultatstyrning eller ingen styrning alls,

och påpekade att det finns andra modeller för kvalitetsäkning som kan byggas in i en organisation.

När nu inom kort en ny utvärdering av ämnet statsvetenskap står för dörren, kan vi konstatera att vid Stockholms universitet pågår arbetet med att förbättra utfallet i kommande utvärderingar på alla nivåer inom organisationen. Vi tror inte att Stockholms universitet är ensamt om att föra den här typen av diskussioner. Många institutioner står under ett tryck från sina universitetssledningar att vidta vissa typer av åtgärder. Inför denna utvärderingsvända har Stockholmsinstitutionens åtgärder fokuserats på bedömningspraktikerna. Fler granskare av färdiga uppsatser på kandidat- och masternivå har införts. På masternivån har man också ökat antalet personer som ger studenterna synpunkter på uppsatsarbetet i inledningen och i slutfasen. Frågor om hur vi ska skärpa kraven och förbättra kontrollen av examinationerna blir det centrala. Tyngdpunkten handlar om vad vi måste göra för att klara testet denna gång i stället för på kollegiala samtal om pedagogisk utveckling.

Förutsatt att fokus kommer att ligga på studenternas uppsatser även framledes, kan detta tyckas vara ett rationellt beteende. Resurserna ökar på kurser som utmynnar i de resultat som ska utvärderas, medan andra delar av utbildningen måhända hamnar i skymundan. En fråga man kan ställa är om en sådan utveckling är den mest lämpliga ur en pedagogisk synvinkel. De skäl för att utvärdera just uppsatser som angavs i den tidigare utvärderingen var att uppsatserna speglar alla delar i utbildningen, såväl "fakta" som teori- och metodkunskaper och inte minst analytisk förmåga. I Maria Wendts artikel i detta nummer problematiseras uppsatsskrivandet och tanken att det är den bästa pedagogiska formen för att utveckla studenternas analytiska förmåga. Betygskriterierna ställer höga formkrav och studenterna tenderar därmed att fokusera på att "ha alla delar med" snarare än att självständigt reflektera över hur olika delar hänger samman. Frågan är då om uppsatserna verkligen är det bästa måttet på självständighet och analytisk förmåga. Kanske vore det rent av bättre att förstärka andra läropraktiker och andra delar av utbildningen?

Formen för utvärderingarna påverkar förmodligen också undervisningen. Här vore det önskvärt med mer systematiska studier av hur denna påverkan sker. Kommer fler bedömare, både internt och externt genom utvärderingarna, leda till att handledare och examinatoreer blir mer benägna att styra in studenterna på säkra projekt, snarare än innovativa och nyskapande idéer? Kommer vi därmed se fler "färdiga paket", där studenter imiterar tidigare studier eller andra uppsatser snarare än utformar sina egna undersökningar? Vi har i vår egen undervisning uppfattat en tendens som går i riktning mot en slags mainstreaming av studenternas uppsatsprojekt. Detta gynnar vissa metoder och metodologiska val. Det gynnar också vissa typer av forskningsdesign, sådana som gör det lätt att bocka av de kriterier som ska uppfyllas. Om handledning

och uppsatsskrivande på detta sätt blir mer instrumentellt, vad händer då med universitetens roll för att fostra kritiskt tänkande och självständigt arbete?

Karriär och status

Att hantera styrningens påverkan på kunskapssyn och universitetens utbildande uppgift är en utmaning för den som undervisar. En annan utmaning handlar om hur universitetets två uppgifter, forskning och utbildning, förhåller sig till varandra, något som har stor betydelse för undervisningens status. Riksrevisionens rapport *Att styra självständiga lärosäten* (2012) utgår ifrån principen att undervisningen på universitet ska ha forskningsanknytning. Ett av problemen som rapporten pekar på är att forskning och utbildning sällan diskuteras samtidigt, vilket leder till att forskningspolitiken och utbildningspolitiken inte koordineras. Detta i sin tur skapar drivkrafter som separerar uppdragen. Den senaste tidens fördelning av forskningsresurser har lett till en koncentration av dessa och därmed också till en uppdelning, där några lärare/forskare nästan enbart undervisar medan andra nästan bara forskar.

Till detta kommer att tjänstetillsättningar vad gäller lektorat inte bara undervärderar, utan ofta närmast icke-värderar, pedagogiska meriter. I många fall handlar det om att kontrollera att de sökande har betat av ett visst antal undervisningstimmar, därefter riktas bedömningen och rangordningen mot den sökandes vetenskapliga publikationer, i termer av antal och distinktion. Att skriva läromedel, att utveckla nya kurser, att söka efter kreativa sätt att aktivera studenterna under föreläsningar, att ingå i arbetsgrupper för att ta fram förslag på förändringar i kursutbud eller pedagogik – för den typen av aktiviteter får belöningen sökas i den inre tillfredsställelsen, och förhoppningsvis i studenternas utveckling. Karriärmässigt ger det inga poäng alls.

Den pedagogiska utmaningen i statsvetenskap

Mot bakgrund av lärargärningens låga status är det inte förvånande att det i akademien finns mycket få kollegiala sammanhang där pedagogiska frågor tas på allvar, trots att ju nästan alla som forskar också undervisar, om än olika mycket. Samtidigt som vi när det gäller forskning ser den kollegiala granskningen som något helt självklart och en förutsättning för god akademisk kvalitet, så gäller inte samma princip för undervisning. Blotta tanken på att kolleger skulle kommentera och kritisera kursupplägg, tentafrågor eller hur ett seminarium genomförs, förefaller nog både främmande och skrämmande för många. Det kan tyckas märkligt att en yrkesgrupp som är så tränad i att ta och ge kritik på ett område, helst inte vill bli kollegialt granskad på ett annat. Kanske är det dags att ifrågasätta logiken i denna uppdelning, och att börja fundera över hur vi kan skapa nya kollegiala arenor för samtal, kritik och utveckling

av undervisningen av politik inom högskolan. Det finns all anledning att tro att pedagogiska idéer och praktiker, likväl som vetenskapliga, skulle må väl och frodas av ett kollektivt arbetssätt, av konstruktiva synpunkter och skilda infallsvinklar.

Den arbetsgrupp som inrättades på Statsvetenskapliga förbundets årsmöte 2013 – Politik och Pedagogik – var ett försök att påbörja ett sådant samtal. Detta temanummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* spinner vidare på den tanken. I numret publiceras flera av de texter som diskuterades i arbetsgruppen under årsmötet 2013.

En del av de problem relaterade till pedagogik som de olika artiklarna belyser i detta nummer har förstås relevans långt utanför det statsvetenskapliga ämnet, exempelvis den New Public Managementpräglade ”kundorientering” bland studenterna som beskrivs i Cecilia Arensmeiers och Ann-Sofie Lennqvist Lindéns artikel. Men texterna diskuterar också utmaningar som är närmare knutna till disciplinen. I Björn Badestens text lyfts till exempel fram hur den statsvetenskapliga positionen mellan ”är” och ”bör”, mellan det empiriska och det normativa, är en pedagogisk knäckfråga. Att hantera normativa frågeställningar, ofta med studenter som är djupt politiskt engagerade, är en särskild utmaning. I Maria Wendts artikel diskuteras bland annat hur vardagsförståelser av vetenskap och av statsvetenskapliga begrepp, exempelvis maktbegreppet, kan verka hindrande för studenternas möjlighet att utveckla ett analytiskt förhållningssätt till politik. Linda Murstedt visar hur statsvetenskaplig undervisning kring laddade begrepp som kön och nation berör djupa frågor om identitet och känslor, vilket ställer den statsvetenskapliga läraren inför särskilda problem.

Det är viktigt att vi, inte bara som forskare utan även i egenskap av lärare, kan hämta inspiration och få idéer av varandra. I det här numret har vi därför bitt ett antal lärare att skriva om sin ”favoritundervisningstext” – att reflektera över en text de undervisat på och som de anser fungerar särskilt bra. Vi skulle önska att *Statsvetenskaplig tidskrift* utvecklades till att inkludera diskussioner av olika pedagogiska problem och projekt; exempelvis kan ny kurslitteratur recenseras och den senaste pedagogiska och didaktiska forskningen belysas.

Som gästredaktörer vill vi lyfta fram betydelsen av att tidskriften framöver speglar det faktum att undervisning är en central del av den statsvetenskapliga professionen. Trots allt klarar vi oss inte utan studenterna!